

बैतडेली भाषिकामा व्याकरणात्मक कोटिको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्घाय,
नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत सञ्चालित एम. ए. तह,
चौथो सत्रको शोधपत्र लेखन (५७७) को
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता
दीपकबहादुर चन्द
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर
२०७७

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा समाजिक शास्त्र सङ्घायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको एम.ए चौथो सत्रका विद्यार्थी दीपकबहादुर चन्दले *बैतडेली भाषिकामा व्याकरणात्मक कोटिको अध्ययन* शीर्षकको यो शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७७/०६/०५

.....

शोधनिर्देशक
सहप्रा. विनोदप्रसाद सुवेदी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर, काठमाडौं

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. प्रा. डा. कृष्णप्रसाद घिमिरे
(विभागीय प्रमुख)

.....

२. सहप्रा. विनोदप्रसाद सुवेदी
(शोधनिर्देशक)

.....

३. प्रा.डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल
(बाह्य परीक्षक)

.....

मिति : २०१७/०६/०८

कृतज्ञता ज्ञापन

बैतडेली भाषिकामा व्याकरणात्मक कोटिको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्घाय, नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर (एम. ए.) तहको चौथो सत्रको शोधपत्र लेखन (५७७) को प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरू सहप्रा. विनोदप्रसाद सुवेदी को कुशल निर्देशनमा तयार पारेको हुँ। यो शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा मलाई सल्लाह, सुझाव र मार्गदर्शन प्रदान गर्नुभएकामा आदरणीय गुरूप्रति म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्न स्वीकृति प्रदान गर्ने त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभागका प्रमुख आदरणीय गुरू प्रा.डा. कृष्णप्रसाद घिमिरेप्रति म आभारी छु। यो शोधपत्र तयार पार्ने सन्दर्भमा आवश्यक सरसल्लाह दिएर तथा सामग्री देखाइदिएर समय-समयमा सल्लाह प्रदान गर्ने आदरणीय गुरू प्रा.डा. महादेव अवस्थी, प्रा.डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, उपप्रा. दीपकप्रसाद ढकाललगायत विभागका सम्पूर्ण गुरूहरूप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु। आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराइदिने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय तथा नेपाली विभागीय पुस्तकालयप्रति म आभारी छु।

मेरो जीवनका हरेक क्षेत्रमा सफलताको कामना गर्दै उच्च शिक्षा अध्ययनमा लाग्न सधैं प्रेरित गरिरहने मेरा आमाबुबा तथा आफन्तजनप्रति म सदा आभारी छु।

अन्तमा यस शोधपत्रको लेखनका क्रममा महत्त्वपूर्ण योगदान तथा सहयोग पुऱ्याउने माधवीकुमारी भट्ट, दामोदर सापकोटा, जङ्गबहादुर हाङ्गस्रोङ, घनश्याम पाण्डेयलगायत नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर एम.ए. चौथो सत्रका सम्पूर्ण साथीहरूप्रति म आभारी छु।

त्रि.वि.दर्ता नं. ९-२-०२७९-०२२६-२०१६

प्रवेशपत्र नं. २८०९४४

मिति : २०७७/०६/०५

दीपकबहादुर चन्द

स्नातकोत्तर तह

एम. ए. चौथो सत्र

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर

विषयसूची

पहिलो परिच्छेद : शोध परिचय	१-५
१.१ विषयपरिचय	१
१.२ समस्याकथन	२
१.३ शोधको उद्देश्य	२
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५. शोधको औचित्य	४
१.६ अध्ययनको सीमाङ्कन	५
१.७ सामग्री सङ्कलन विधि	५
१.८ शोधपत्रको रूपरेखा	५
दोस्रो अध्याय : बैतडेली भाषिकामा नामिक पदका व्याकरणात्मक कोटिको अध्ययन	६-४१
२.१. विषयपरिचय	६
२.२ नामिक पदका व्याकरणात्मक कोटि	६
२.३ लिङ्ग	७
२.३.१ नाममा लिङ्ग	८
२.३.२ विशेषणमा लिङ्ग	११
२.३.३ व्याकरणिक लिङ्ग	१२
२.३.४ क्रियापदमा लिङ्ग	१३
२.३.५ उपसंहार	१५
२.४ वचन	१६
२.४.१ नाममा वचन	१६
२.४.२ सर्वनाममा वचन	१८
२.४.२.१ पुरुषवाचक सर्वनाममा वचन	१९
२.४.२.२ सम्बन्धवाचक सर्वनाममा वचन	२०
२.४.२.३ प्रश्नवाचक सर्वनाममा वचन	२०
२.४.२.४ दर्शकवाचक सार्वनाम	२१

२.४.३ विशेषणमा वचन	२२
२.४.४ क्रियापदमा वचन	२३
२.४.५ उपसंहार	२४
२.५ पुरुष	२५
२.५.१ सर्वनाममा पुरुष	२५
२.५.२ कर्मणि वाक्य (कर्म र क्रियाको सङ्गति)	२६
२.५.३ क्रियापदमा पुरुष	२७
२.५.४ उपसंहार	२८
२.६ आदर	२९
२.६.१ नाममा आदर	२९
२.६.१.१ ओकारान्त नाममा आदर	२९
२.६.१.२ विशेषण र विशेष्यका बीचको सङ्गतिका आधारमा आदर	३०
२.६.१.३ उद्देश्य र क्रियाबीचको सङ्गतिका आधारमा आदर	३१
२.६.२ सर्वनाममा आदर	३१
२.६.३ विशेषणमा आदर	३२
२.६.४ क्रियापदमा आदर	३३
२.६.५ उपसंहार	३४
२.७ कारक	३४
२.७.१ रूपात्मक कारक	३५
२.७.१.१ सरल कारक	३५
२.७.१.२ तिर्यक् कारक	३५
२.७.२ वाक्यात्मक कारक	३५
२.७.३ नाममा कारक	३६
२.७.३.१ रूपात्मक कारक	३६
२.७.३.२ वाक्यात्मक कारक	३७

२.७.४ सर्वनाममा कारक	३९
२.७.५ विशेषणमा कारक	४०
२.७.४ उपसंहार	४१
तेस्रो अध्याय : बैतडेली भाषिकामा क्रियापदका व्याकरणात्मक कोटिको अध्ययन	४३-७३
३.१ विषयपरिचय	४३
३.२ क्रियापदका व्याकरणात्मक कोटि	४३
३.३ काल	४३
३.३.१ भूतकाल	४४
३.३.२ अभूतकाल	४५
३.३.२.१ वर्तमानकाल	४५
३.३.२.२ भविष्यत्काल	४७
३.३.३ काल व्यतिक्रम	४८
३.३.४ उपसंहार	४९
३.४ पक्ष	४९
३.४.१ सामान्य पक्ष	५०
३.४.१.१ सामान्य भूतकाल	५०
३.४.१.२ सामान्य वर्तमानकाल	५१
३.४.१.३ सामान्य भविष्यत्काल	५२
३.४.२ अपूर्ण पक्ष	५३
३.४.२.१ अपूर्ण भूतकाल	५३
३.४.२.२ अपूर्ण वर्तमानकाल	५४
३.४.२.३ अपूर्ण भविष्यत्काल	५५
३.४.३ पूर्ण पक्ष	५७
३.४.३.१ पूर्ण भूतकाल	५७
३.४.३.२ पूर्ण वर्तमानकाल	५८
३.४.३.३ पूर्ण भविष्यत्काल	५९
३.४.४ अज्ञात पक्ष	६०

३.४.५ अभ्यस्त पक्ष	६१
३.४.६ उपसंहार	६२
३.५ भाव	६३
३.५.१ सामान्यार्थक भाव	६३
३.५.२ आज्ञार्थक भाव	६४
३.५.३ इच्छार्थक भाव	६५
३.५.४ सम्भावनार्थक भाव	६६
३.५.५ सङ्केतार्थक भाव	६७
३.५.६ उपसंहार	६८
३.६ वाच्य	६९
३.६.१ कर्तृवाच्य	६९
३.६.२ कर्मवाच्य	७०
३.६.३ भाववाच्य	७०
३.६.४ उपसंहार	७१
३.७ करण-अकरण	७१
३.७.१ उपसंहार	७३
चैथो परिच्छेद : सारांश तथा निष्कर्ष	७४-९६
४.१ सारांश	७४
४.२ निष्कर्ष	७८
सन्दर्भ सामग्रीसूची	८०-८१

तालिकासूची

क्र.सं.	शीर्षक	पृष्ठ
तालिका नं. १	नामिक वर्गका पदहरूमा व्याकरणिक कोटिको प्रभाव	७
तालिका नं. २	मानवीय नाममा विशेषण र विशेष्यको सङ्गति	८
तालिका नं. ३	मानवेतर अप्राणीवाचक नाममा लिङ्गभेद	८
तालिका नं. ४	मानवीय नाममा पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्गकाबीचमा भेद	९
तालिका नं. ५	अप्राणीवाचक नाममा पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्गकाबीचमा भेद	१०
तालिका नं. ६	शब्द परिवर्तन, व्युत्पादन र आंशिक परिवर्तन	१०
तालिका नं. ७	मानवीय नामका साथ विशेषणको लिङ्गभेद	११
तालिका नं. ८	मानवेतर नामसँग विशेषणको लिङ्गभेद	१२
तालिका नं. ९	व्याकरणिक लिङ्गव्यवस्था	१३
तालिका नं. १०	क्रियापदमा लिङ्ग	१४
तालिका नं. ११	ओकारान्त नाममा वचन	१७
तालिका नं. १२	सङ्ख्यावाचक विशेषणमा वचन	१७
तालिका नं. १३	अन्य नामसँग वचन	१८
तालिका नं. १४	पुरुषवाचक सर्वनाममा वचन	१९
तालिका नं. १५	सम्बन्धवाचक सर्वनाममा वचन	२०
तालिका नं. १६	प्रश्नवाचक सर्वनाममा वचन	२०
तालिका नं. १७	दर्शकवाचक सार्वनाम	२१
तालिका नं. १८	विशेषणमा वचन	२२
तालिका नं. १९	क्रियापदमा वचन	२३
तालिका नं. २०	सर्वनाममा पुरुष	२५
तालिका नं. २१	क्रियामा पुरुष	२८
तालिका नं. २२	ओकारान्त नाममा आदर र क्रियाबीचको सङ्गति	३०
तालिका नं. २३	विशेषण र विशेष्यकाबीचको सङ्गतिका आधारमा आदर	३०
तालिका नं. २४	उद्देश्य र क्रियाबीचको सङ्गतिका आधारमा आदर	३१

तालिका नं. २५ सर्वनाममा आदर	३१
तालिका नं. २६ विशेषणमा आदर	३२
तालिका नं. २७ क्रियापदमा आदर	३३
तालिका नं. २८ कारक र विभक्ति चिह्नहरू	३६
तालिका नं. २९ रूपात्मक कारक	३७
तालिका नं. ३० सर्वनामका कारक वाचकहरू	३९
तालिका नं. ३१ 'खा' धातुको भूतकालको रूपावली	४४
तालिका नं. ३२ 'उठ्' धातुको वर्तमानकालको रूपावली	४६
तालिका नं. ३३ 'भा(=जा)' धातुको भविष्यत्कालको रूपावली	४६
तालिका नं. ३४ 'गर्' धातुको सामान्य भूतकालको रूपावली	५०
तालिका नं. ३५ 'खा' धातुको सामान्य वर्तमानकालको रूपावली	५१
तालिका नं. ३६ 'जा' धातुको सामान्य भविष्यत्कालको रूपावली	५२
तालिका नं. ३७ 'खेल्' धातुको अपूर्ण भूतकालको रूपावली	५४
तालिका नं. ३८ 'लेख्' धातुको अपूर्ण वर्तमानकालको रूपावली	५५
तालिका नं. ३९ 'गाउ' धातुको अपूर्ण भविष्यत्कालको रूपावली	५६
तालिका नं. ४० 'खा' धातुको पूर्ण भूतकालको रूपावली	५७
तालिका नं. ४१ 'सुन्'/'सुण्' धातुको पूर्ण वर्तमानकालको रूपावली	५८
तालिका नं. ४२ 'भा' धातुको पूर्ण भविष्यत्कालको रूपावली	५९
तालिका नं. ४३ 'सुत्' धातुको अज्ञात भूतकालको रूपावली	६०
तालिका नं. ४४ 'खेल्' धातुको अभ्यस्त भूतकालको रूपावली	६१
तालिका नं. ४५ 'खा' धातुको सामान्यार्थक भावको रूपावली	६३
तालिका नं. ४६ 'बस्', 'लेख्' 'जा', 'खेल्' धातुको आज्ञार्थक भावको रूपावली	६५
तालिका नं. ४७ 'जा/भा' धातुको इच्छार्थक भावको रूपावली	६६
तालिका नं. ४८ 'गर्' धातुको सम्भावनार्थक भावको रूपावली	६७